

אוגוסט, 2006

פיצויים לנשים בצפון בגין המלחמה

נכתב על ידי: יעל חסון, נעמה נגר ועולא שתייני עבור פורום "נשים לתקציב הוגן"

מבוא

המלחמה בצפון הובילה להחרפה במצב הכלכלי של נשים¹. בימים אלה אנו עדות למהלכים שנוקטת הממשלה על מנת לפצות עובדים ומעסיקים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה, אולם קיימות אוכלוסיות – ובמיוחד אוכלוסיות של נשים, שנותרו מחוץ להסדרי הפיצויים השונים.

פורום "נשים לתקציב הוגן" דורש מהממשלה:

1. מתן "מענק אזרחי" לנשות הצפון ;
2. פיצוי לעסקים קטנים חדשים ו/או עונתיים על בסיס תחזית עסקית ;
3. העלאת גובה הגמלה למקבלי הבטחת הכנסה בצפון הארץ עבור החודשים ספטמבר, אוקטובר, נובמבר ;
4. הקמת גוף מיוחד לבדיקת תלונות על הפרת חוקי עבודה בזמן המלחמה והגדלת מספר הפקחים שתפקידם לאכוף חוקים אלה.

נשים המועסקות בשירות המדינה או אצל מעסיק החבר בארגונים הכלכליים נכללות בהסכמים קיבוציים ובכלל זה בהסכם הפיצויים שנחתם לאחרונה בין הממשלה להסתדרות. גם נשים המועסקות במקומות עבודה קבועים ומסודרים, זכאיות על פי חוק הגנה על עובדים בשעת חירום – התשס"ו – 2006 (להלן: "חוק הגנה על עובדים בשעת חירום"), להגנה על שכרן ועל מקום ותנאי עבודתן. לעומתן מועסקות נשים רבות במשרות זמניות או חלקיות לעתים ללא זכויות סוציאליות או תלושי שכר. בבעלותן של נשים אחרות, עסקים זעירים שנפגעו קשות בימי המלחמה. המשותף לנשים אלה הוא, שהן סובלות מחוסר ביטחון תעסוקתי גם בימים כתיקונם, ואולם המלחמה החמירה במידה רבה את מצבן: לא זו בלבד שהן הפסידו את הכנסותיהן במהלך המלחמה, הן אף נותרו מחוץ למנגנוני הפיצוי הקיימים.

¹ להרחבה בנושא השפעת מצב הלחימה בצפון על חייהן של נשים ישראליות ראו אהרוני, 2006.

מטרתו של נייר עמדה זה להציע מנגנוני פיצוי שיתנו מענה לאוכלוסיות אלה. הנייר מבוסס על נתונים שאספו ארגוני נשים החברים בפורום 'נשים לתקציב הוגן'² ופועלים באזור הצפון.

נשים בכוח העבודה בצפון המדינה טרם המלחמה

נשים בישראל מהוות כשני-שלישים מן השכירים בקבוצות השכר הנמוכות במשק הישראלי (סבירסקי וקונור אטיאס, 2006) וכשני שלישים מהעובדות במשרות זמניות (מחויבות, 2006).

אין זה סוד כי ביישובים פריפריאליים השכר נמוך יותר מאשר ביישובי אזור המרכז. השכר הממוצע הנמוך ביותר לשכירים מאפיין את מחוזות הצפון והדרום, שבהם מספר גבוה של יישובים ערביים ועיירות פיתוח. מחוזות אלה מרוחקים יחסית ממרכזי התעסוקה הראשיים. שיעור גבוה של משתכרים עד שכר מינימום ביישוב מלמד גם על אוכלוסייה גדולה המועסקת במשרות חלקיות או עונתיות. בשנת 2002 היה השכר היישובי הממוצע של נשים שכירות בעיירות הפיתוח (למעט אחת) וביישובים הערביים נמוך מהממוצע הארצי. ב-25 יישובים ערביים היה השכר היישובי הממוצע לנשים נמוך משכר המינימום (שורץ, 2005).

בהשוואה לאזורים אחרים בישראל, אוכלוסיית הצפון מאופיינת גם בשיעור גבוה של עולים. כך, למשל, מגיע שיעור העולים בקרב האוכלוסייה בכרמיאל ל-38%, בנצרת עילית ל-46%, במעלות-תרשיחא ל-37% ובקרית ים ל-35% (כהן-קסטרו ורחבי, 2004). מנתוני הלמ"ס עולה כי, בשנת 2005 השתקעו במחוזות הצפון וחיפה עולים בשיעור גבוה ב-25% בהשוואה ליתר המחוזות בארץ. עוד מצוין, כי בשנת 2005 המשיכה העלייה להיות מורכבת מרוב של נשים (53%) (הלמ"ס, 2006).

אזור הצפון אף מאופיין בשיעור גבוה של מקבלי גמלת הבטחת הכנסה (9.7%) בהשוואה לשאר הארץ (5.2%)³. בשנת 2004 שיעור מקבלי הבטחת הכנסה בקרב האוכלוסייה הערבית בצפון עמד על 15.2% ועל 9.9% בקרב תושבי עיירות הפיתוח (ראו נספח 1). מאחר ולא מתפרסמים נתונים מגדריים באשר למקבלי ומקבלות הבטחת הכנסה לפי אזורים, לא ניתן לומר במדויק כמה נשים מקבלות גמלה זו. יחד עם זאת, מאחר וידוע שבשנת 2004 כ-65% מכלל מקבלי הבטחת הכנסה בישראל היו נשים (סבירסקי, 2006), ניתן להניח שגם בצפון הארץ, רוב מקבלי הגמלה נשים.

פגיעות כלכליות בנשים כתוצאה מהמלחמה בצפון

מסמך זה מתייחס לתקופת הלחימה בצפון, עד לכניסתה לתוקף של הפסקת האש (12 ביולי - 14 באוגוסט 2006). עם זאת, חשוב לציין שרוב הפגיעות נמשכות, במידה זו או אחרת, גם בתקופה שלאחר הכרזת האש.

² ברצוננו להודות לאילת אילני (העמותה להעצמה כלכלית), מיכל דגן (מרכז מהות- מידע הדרכה ותעסוקה לנשים) וסאוסן תומא-שוקחה (נשים נגד אלימות).

³ ברצוננו להודות לגב' טלי זיו שערכה את הבדיקה.

בתקופה הנסקרת קרסו מערכות התמיכה המדינתיות כמעט-לחלוטין. הרשויות המקומיות לא היו מצוידות וערוכות לתפקד במצב חירום ובנוסף, רבים מעובדיהן עזבו את הצפון, והותירו חלל בכל הנוגע למערך אספקת שירותים שגרתיים (רווחה, חינוך, בריאות ותמיכה נפשית) ושירותי החירום (בכללם אספקת מזון) (ביאור, 2006). המשרדים הממשלתיים ולשכותיהם המחוזיות לא היו מתוקצבים לשעת חירום, ופריסתם באזור הצפון היתה חלקית ובלתי מספקת (סיני, 2006 א'). לבסוף, פיקוד העורף כשל במיגון מקיף וכולל של כלל היישובים, במיוחד היישובים הערבים. מקומות עבודה ומוסדות חינוך לא היו ממוגנים כראוי, או שנמצאו במרחק מן המרחבים המוגנים. ככלל, ניתן לומר שהיערכות מערכות המדינה ומוסדותיה היתה לקויה וגבלה ברשלנות (מועלם, 2006). בנוסף, חברות כלכליות שונות, המספקות שירותים חיוניים (כמו ספקיות שירותי תקשורת: טלויזיה, טלפוניה ואינטרנט, או, לחילופין, בנקים מסחריים) צמצמו (עד-כדי שיתוק) את מוקדי הפעילות שלהן בצפון בתקופת המלחמה (סיני, 2006 ב').

בהיעדר כתובת אחרת, ולאור קריסת השירותים המוניציפאליים ובכלל זה שירותי הרווחה והבריאות, שימשו עמותות שונות מוקד מידע, שירותים ותמיכה לנשות הצפון. בעמותות אלה התקבלו, ועדיין מתקבלות מדי יום, תלונות רבות מנשים שנפגעו כלכלית כתוצאה מהמלחמה.

מן התלונות השונות שנאספו, וכן ממחקרים שנעשו עד כה⁴ ומדיווחים בעיתונות, עולה כי הפגיעות הכלכליות בנשים היו רבות ומגוונות, וכללו, בין השאר, אובדן ימי עבודה, שהות ממושכת עם הילדים בבתי ובמקלטים בהיעדר מסגרות טיפול וקייטנות לילדים, פגיעה, לעתים מוחלטת, ברווחים מעסקים שבבעלותן ו/או משירותים ו/או סחורות שסיפקו, ופגיעה בתזרים המזומנים של עסקים קטנים שבבעלות נשים. כאמור, מטרתו של נייר-עמדה זה היא להתמקד בפגיעות, שחוק הגנה על עובדים בשעת חירום אינו מביא אותן בחשבון ובנשים שאינן נכללות בו.

נוכחות בעורף נפקדות מהסדרי הפיצוי

בין קבוצות הנשים המודרות מן החוק ניתן לציין:

נשים שבבעלותן עסקים זעירים

חוק הגנה על עובדים בשעת חירום קובע, כי ינתנו פיצויים לעסקים קטנים, על בסיס רווחי השנה הקודמת. החסר בחוק נובע מכך, שנשים שבבעלותן עסקים קטנים וזעירים עלולות להפסיד פיצוי במקרים הבאים:

א. נשים שברשותן עסקים עונתיים, כלומר: עסקים שתקופת הקיץ היא רווח עיקרי לכל השנה. לדוגמא: צימרים, סלונים לכלות, עסקי תיירות ושירותים תומכי-תיירות, או שירותי חינוך וטיפול (כגון מעונות יום וקייטנות) בתקופת הקיץ.

ב. עסקים שהוקמו לפני מספר חודשים ועושים את צעדיהם הראשונים.

⁴ ראו לדוגמא אהרוני, 2006

עובדות שקופות: עובדת בשכר בשוק הבלתי פורמלי

נשים רבות מועסקות, שלא מבחירה, בשוק העבודה הבלתי פורמלי, ללא תלושי משכורת ו/או זכויות סוציאליות. מנגנון הפיצוי הקבוע בחוק אינו חל עליהן והן אינן יכולות לדרוש במסגרתו פיצויים בגין אבדן הכנסה בתקופת המלחמה. כך, לדוגמא, התקבלו תלונות מעובדות במשק בית ומטפלות, שהתבקשו שלא להגיע לעבודה במהלך המלחמה. עד כמה שידוע לנו, אין הסדר פיצוי לנשים אלה.

נשים העובדות ב"עבודה שקופה": עבודה ללא שכר

כפי שצוין לא אחת, בין היתר על ידי קברניטי המדינה, במהלך המלחמה היווה ה'עורף', בפועל, חזית. נשים שנתרו בעורף מצאו עצמן כורעות תחת נטל מטלות כפולות ומשולשות. בנוסף להתמודדות עם מצב המצוקה, המחסור בשירותים והמשבר התעסוקתי-כלכלי, היה עליהן גם להתמודד עם היעדרן של מסגרות טיפול בילדים ו/או בתלויים אחרים (כמו קשישים או נכים)⁵. הטיפול בתלויים שממילא מוטל על כתפיהן של נשים, הפך בזמן המלחמה למשמעותי יותר ובמידה רבה מילאו נשות הצפון בפועל את החלל שהותירה המדינה בהזניחה את העורף.

כתוצאה מכך, נעדרו נשים רבות ממקומות עבודתן, ולעתים נפלו קורבן להפרות של חוקי עבודה, ובכללם חוק ההגנה על עובדים בשעת חירום, שחוקק על מנת להגן על עובדים בזמן המלחמה. נשים שנעדרו מהעבודה עקב המלחמה פוטרו בחלק מהמקרים או נדרשו לוותר על ימי החופשה השנתיים שלהן במקרים אחרים. בנוסף, מעסיקים פגעו בשכרן של נשים שנעדרו מעבודתן. לחילופין, נשים שהופיעו לעבודה, נאלצו לעתים לעבוד ללא תמורה.

מנגנוני פיצוי משלימים: דרישות "נשים לתקציב הוגן"

"חוק הגנה על עובדים בשעת חירום" התקבל בכנסת על בסיס הסכם בין משרד האוצר לבין הסתדרות העובדים הכללית (מיום 31 ביולי 2006). במקום אחר הצביעו כבר על הבעייתיות השונה בחוק זה⁶. בסעיף הקודם הצבענו על כך שהחוק אינו כולל פיצוי לנשים המועסקות בשוק העבודה הלא-מוסדר, כעובדות לא-מאורגנות. כפי שהראינו, ניתוח התלונות שהתקבלו בעמותות הסיוע העלה פגיעות שונות, שלא נלקחו בחשבון בעת חתימת ההסכם וחקיקת החוק. דרישותינו להלן באות לתקן חסר זה:

1. **"נשים לתקציב הוגן" דורשות מתן "מענק אזרחי" בגובה שכר מינימום לנשות הצפון.** המענק ינתן על בסיס אוניברסלי לכל משקי הבית בצפון. לאחרונה התברר כי הממשלה אישרה "מענקי הוקרה" לחיילי המילואים שהשתתפו בלחימה. מן הראוי לאשר מענק הוקרה דומה לנשים שנתרו במקומות בהם המדינה כשלה. תפקודן של נשים אלה אפשר את התשתית האזרחית הנחוצה לקיום בסיס החיים החיוני בעת התפרקותם של שירותי הממשלה. מענק אזרחי יעלה לממשלה פחות מ 1.5 מיליארד ₪ ויהווה הכרה ותגמול לעבודתן של הנשים בימי המלחמה.

⁵ כך, למשל, נשים באזור חיפה הפעילו, ביוזמתן ובכוחותיהן, קייטנה מאולתרת לילדים בחניון העיר.
⁶ ראו בקשת הבהרות אל שר האוצר שר התמת ויו"ר ההסתדרות מטעם ה"פורום לאכיפת זכויות עובדים", באמצעות עו"ד איתי סבירסקי, בתכתובת מתאריך 15 באוגוסט 2006.

2. **פיצוי לעסקים קטנים שהקימו נשים בשנה האחרונה וכן פיצוי לעסקים שהם עונתיים במהותם, יינתן על בסיס תחזית עסקית ולא על בסיס רווחים של השנה החולפת.** זאת הואיל ופיצוי על בסיס רווחי העבר מפלה לרעה עסקים אלה.
3. **העלאת גובה הגמלה למקבלי הבטחת הכנסה בצפון הארץ ב- 1000 ₪ לחודש עבור החודשים ספטמבר, אוקטובר, נובמבר. סך העלות לממשלה תעמוד על 600 מיליון ₪ ותהווה פיצוי ראוי למקבלי הגמלה על אבדן הכנסותיהם בתקופת המלחמה.**
4. **פיקוח ואכיפת חוק הגנה על עובדים בשעת חירום וחוקי עבודה נוספים. מאחר וברור לאור התלונות שהתקבלו, שבעת המלחמה ובעטיה נפגעו תושבי ותושבות הצפון מהפרה של חוקי עבודה יותר מאשר בימים כסדרם, יש להקים גוף מיוחד שירכז תלונות על הפרת חוקי עבודה ולהגביר את מספר הפקחים שתפקידם לאכוף חוקים אלה.**

יש לציין, כי מדובר בדרישות פיצוי בלבד, שנועדו לספק סיוע-מידי לתושבות ותושבי הצפון. על מנת להכיר בנזק הכולל שגרם מצב הלחימה, ולאפשר לתושבי הצפון להתאושש, יש, בשלב שני, גם לדאוג להנגשת הלוואות לשיקום לבעלי ובעלות עסקים קטנים זעירים, ולוודא שזכויותיהם הסוציאליות של העובדים המעוגנות בחוק אכן תיאכפנה.

פורום 'נשים לתקציב הוגן' מאגד עשרות ארגונים ומאות נשים, ופועל לקידום מדיניות כלכלית הוגנת לנשים.

לפרטים נוספים:

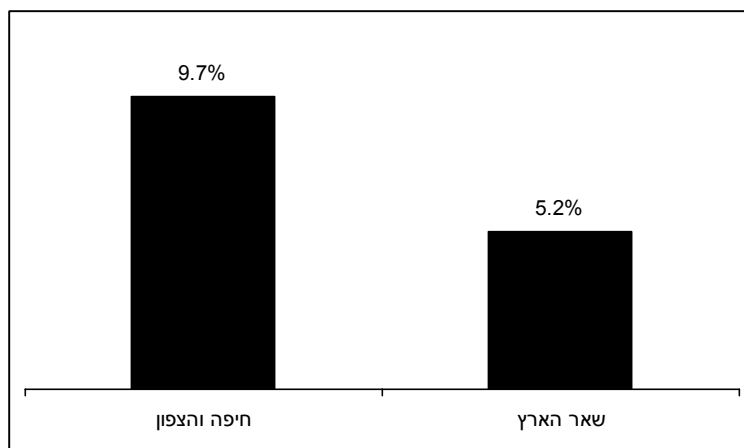
yaeladva@bezeqint.net
advshstewee@yahoo.com
naama@iwn.org.il

יעל חסון, רכזת "נשים לתקציב הוגן"
עולא שתיווי, רכזת "נשים לתקציב הוגן"
נעמה נגר, לוביסטית "נשים לתקציב הוגן"

נשים לתקציב הוגן: אגינדה, אהאלי-מרכז לפיתוח קהילתי, אחותי, אישה לאישה, איתך, אלוהראא, האגודה לזכויות האזרח בישראל, היחידה לקידום נשים בתנועה הקיבוצית, המרכז היהודי ערבי לפתוח כלכלי, המרכז לפלורליזם יהודי, העמותה להעצמה כלכלית של נשים, העמותה לקידום יום חינוך ארוך, ויצ"ו, כייאן-ארגון פמיניסטי, מרכז מהות-מידע הדרכה ותעסוקה לנשים, מהפך, מוסאווא, מרכז אדוה, מרכז לייפר ללימודי האישה והמגדר, נוע"ה- נשים ועבודה, עמותת נשים נגד אלימות, קול האישה, קולך- פורום נשים דתיות, שדולת הנשים בישראל; נשים פרטיות למען המטרה

נספח 1: מקבלי גמלת הבטחת הכנסה באזור הצפון

מקבלי הבטחת הכנסה מתוך כלל הנפשות, לפי אזורים, 2004
אחוזים

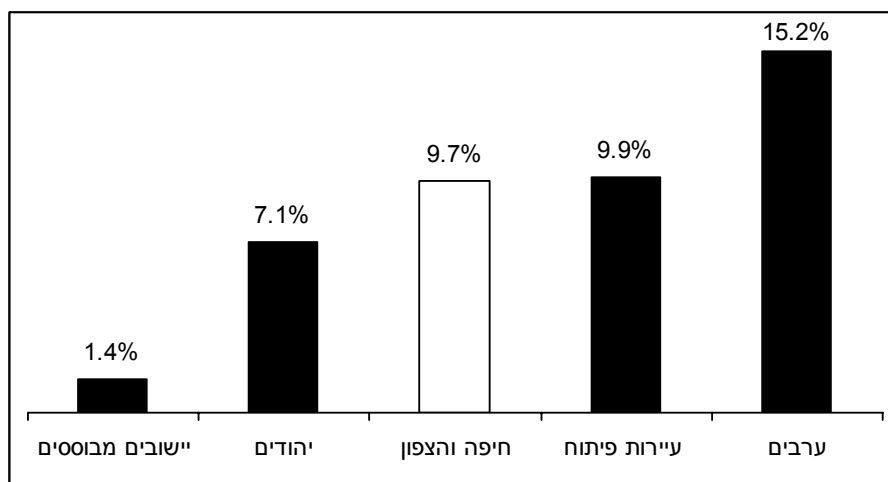

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתוני הלמ"ס ומשרד הפנים, 2004.

חיפה והצפון – סה"כ	חיפה	יישובים מבוססים	עיירות פיתוח	יהודים	ערבים	סה"כ אוכלוסיה
2,030,469	269,300	26,293	399,263	1,378,948	651,521	
197,272	20,187	364	39,520	98,350	98,922	מקבלי הבטחת הכנסה (נפשות, במשך שנה)

הערה: היישובים המבוססים כוללים את כפר ורדים, קריית טבעון, רמת ישי

מקבלי הבטחת הכנסה מתוך כלל הנפשות, בחיפה ובצפון, לפי מגזרים, 2004

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתוני הלמ"ס ומשרד הפנים, 2004

מקורות

- אהרוני, שרי, 2006. "השפעת מצב הלחימה בצפון על חייהן של נשים ונערות ישראליות- ניתוח מגדרי". *נייר עמדה, מוגש לרשות לקידום מעמד האישה, אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה*.
- ביאור, חיים. 2006. "עובדי המתנ"ס משביתים את החמ"ל בעיר", *הארץ*, 27 ביולי.
- הסכם קיבוצי שנחתם ביום 31 ביולי 2006 בין ממשלת ישראל ולשכת התאום של הארגונים הכלכליים לבין הסתדרות העובדים הכללית החדשה.
- חוק הגנה על עובדים בשעת חירום, התשס"ו 2006, ספר החוקים: רשומות, פ' 2064 (תיקון עקיף: חוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט 1969, מס' 35)
- כהן-קסטרו, אילת וליאת רחבי, 2004. תמונת האוכלוסיה לישראל 2003 עפ"י השנתון הסטטיסטי מספר 55. למ"ס. מועלם, מזל. 2006. "ח"כים: הטיפול בעורף - כושל", *הארץ*, 9 באוגוסט.
- מחויבות לשלום ולצדק חברתי, 2006. *דו"ח האבטלה 2005*. ירושלים, מרץ.
- סבירסקי, ברברה. 2006. *הצעת תקציב המדינה לשנת 2006 בעדשה מגדרית*. תל אביב: מרכז אדוה.
- סבירסקי, שלמה ואתי קונור אטיאס. 2006. עובדים מועסקים ועוגת ההכנסה הלאומית. תל אביב: מרכז אדוה.
- סיני, נופר. 2006. "זה לא נעים לראות בנק סגור", *TheMarker*, 20 ביולי.
- סיני, רותי. 2006. "איפה היתה הממשלה", *הארץ* חדשות 15 באוגוסט.
- סלע, נטע. 2006. "כשהמדינה מפנה עורף", *ynet*, 10 באוגוסט.
- שורץ, איתי. 2005. *מקום מגורים ורמת שכר בישראל 2002*. תל אביב: מרכז אדוה.